

MIRNICS KÁROLY

AZ ETNICITÁS VETÜLETEI

Az asszimiláció hatása a természetes népmozgalomra

Születések

Jugoszláviában a népesedéssziszitika nem jegyzi a magyar nemzetiségű gyerekek számát, csak a magukat magyarnak valló anyák által szült gyerekekről ad információt. A következő táblázat ezt szemlélteti a Vajdaság Szövetségi Autonóm Tartományban.

1. táblázat

Év	Születések	Növekedés- csökkenés (+-)	Bázis index (1952=100)	Láncozott index (előző év=100)
1950	9500	-	105,1	-
1951	9250	-250	102,4	97,3
1952	9036	-214	100,0	97,6
1953	8500	-536	94,1	94,1
1954	8250	-250	91,3	97,0
1955	8000	-250	88,5	97,0
1956	7500	-500	83,0	93,8
1957	7325	-175	81,1	97,7
1958	6444	-881	71,3	88,0
1959	6305	-138	69,8	97,8
1960	7091	+786	78,5	112,5
1961	6778	-313	75,0	95,6
1962	6370	-402	70,5	94,0
1963	6210	-160	68,7	97,5
1964	6160	-150	68,2	99,2
1965	6000	-160	66,4	97,4
1966	5900	-100	65,3	98,3
1967	5500	-400	60,9	93,2
1968	5400	-100	59,8	98,1
1969	5200	-200	57,5	96,3
1970	4915	-285	54,3	94,5
1971	5032	+117	55,7	102,4
1972	5201	+169	57,6	103,3
1973	5163	-38	57,1	99,2
1974	5042	-121	55,8	97,7
1975	5159	+117	57,1	102,3
1976	5312	+153	58,8	103,0
1977	5244	-68	58,0	98,7
1978	5135	-109	56,8	97,9
1979	4976	-159	55,1	96,9
1980	4957	-19	54,8	99,6
1981	4719	-238	52,2	95,2
1982	4609	-110	51,0	97,7
1983	4469	-140	49,5	96,9
1984	44563	+93	50,5	102,1
1985	4349	-214	48,1	95,3
1986	4189	-160	46,3	96,3
1987	4170	-19	46,1	99,5
1988	4065	-105	44,9	97,5
1989	3862	-203	42,7	95,0

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

1990	...	...	...	...
Összesen				
1950-1989	235 850	-5732	-	-
1950-1989	5869	-	-	-

(Az aláhúzott számok becsült értékek, ezekre az évekre vonatkozó hivatalos adat nem jelent meg.) Forrás: A Szövetségi Statisztikai Hivatal évi közlönyei (a Vitalna és Demografiska statistika Bilteni SZS „Demografiska statistika” .

A számok tükrében tárul elénk a születéscsökkenés drámai képe. A fenti kép azonban még nem teljes.

Ezek szerint az adatok szerint 1952-ben 9036 magát magyarnak valló anyától született gyerek, 38 évvel később, 1990-ben pedig csak 3862-től. Tételezzük fel, hogy a megszületett gyerekek is magyar nemzetiségűek. Milyen következtetések vonhatók le ebből?

1953-ban, a népszámlálás évében a magyar népesség 435 217 főt tett ki (1952-ben körülbelül 430 000 főt). Ebben az évben az átlagos élettartam az országban 58 év volt. Ha ez a születésszám állandósult volna (abszurd feltételezés), úgy az átlagos élettartam ideje alatt nem 430 000, hanem 528 088, tehát 94 088 fővel több reprodukálódott volna.

1961-ben, a népszámlálás évében a magyarok száma 442 561 fő volt. Ekkor az átlagos élettartam 64 év volt. Ha állandósulhatott volna ez a születésszám, az átlagos élettartam ideje alatt nem 442 561 fő, hanem már csak 433 792 fő született volna, tehát 8769-cel kevesebb.

A következő népszámlálás évében, 1971-ben, már 423 866 magyar volt a Vajdaságban. Az átlagos élettartam az országban 68 évet tett ki. Ha állandósult volna ez a születésszám, úgy az átlagos élettartam alatt nem 423 866 fő, hanem csak 342 176 fő reprodukálódott volna, ez már 81 690 fővel kevesebb. Ez azt is jelenti, hogy 84 év alatt cserélődött volna ki a teljes népesség.

Az átlagos élettartam 1981-re az országban már 70 évre emelkedett. A népszámlálás szerint ekkor a Vajdaságban 385 356 magyart ínak össze. Ha állandósult volna ez a születésszám, úgy az élettartam alatt nem 385 356 fő, hanem 330 330 fő reprodukálódott volna, vagyis 55 026 fővel kevesebb. Az akkori népességnek pedig a 70 év helyett már 82 évre lett volna szüksége a kicserélődéshez.

Milyen folyamatokat jelöl az 1989-es 3862 születésszám a vajdasági magyarok 1953-ban vagy 1961-ben megállapított számához képest?

2 táblázat

Év	Születésszám	Népességszám	Születések száma 1000 főre	Népesség-csökkenés láncindexe	Születésszám csökkenésének láncindexe
1953	8500*	435 217	19,5	-	-
1961	6778	442 561	15,3	101,6	79,7
1971	5032	423 866	11,9	95,8	74,2
1981	4719	385 356	12,2	90,9	93,8

* Becsült érték.

A 2. táblázat szerint 1953-ig a születési ezrelék majdnem magasnak, 1953-tól 1961-ig pedig közepesnek tekinthető. Ezek a születési ezrelékek lehetővé teszik a népesség természetes szaporodását. A 12 % viszont már nem teszi lehetővé a népesség egyszerű újratermelődését. Átlagos élettartam alatt ugyanis, mint ahogyan azt láttuk, a népességnek 10-20%-a nem lenne képes kicserélődni.

Ugyanakkor a 2. táblázat rendkívül nagy ellentmondásokra vet fényt:

1) a születési ezrelék indexének csökkenése az 1953–1961 közötti időben (79,7) ellentétben van a népességnövekedés indexével (101,6);

2) 1961–1981 között a születésszám csökkenési indexének nagyobb értékei ellentétben

vannak a népességsökkenés indexének kisebb értékeivel.

Az első megjegyzéshez az a magyarázat fűzhető, hogy 1961-ben az emberek szabadabban nyilatkoztak nemzetiségi hovatartozásukról, mint 1953-ban, és egész Európában gyorsan csökkent a születésszám a jobb életszint következtében. A második megjegyzés viszont arra vet fényt, hogy az összeírt népességbe a külföldön tartózkodókat is beleszámították, míg a születésszám kimutatásának esetében ez nem így történt. A születésszám azért csökkent ilyen mértékben, mert ebben az időszakban a fiatal korosztályok nagy része külföldre távozott. A külföldre távozás (diaszporálódás) pedig asszimilációs tényező. Azonban ez a magyarázat sem elégséges, mert mint a későbbiekben látni fogjuk, a születési ezrelék még az említett értékeknél is jóval kisebb lehetett, mert a magyar anyák nemcsak magyar nemzetiségű gyerekeket szültek, és más asszimilációs tényezők is hatottak rá. S ezeket a statisztika nem mutatja ki, következményük majd csak a későbbiekben lesz nyilvánvaló. A fentiek alapján megállapítható: a múltban a kisebbségek javára nem folytattak pozitív népesedési politikát, és az a születésszám csökkenésében is látszik.

Halálozás

A vajdasági magyarság korösszetétele nagyon leromlott: a fiatal korcsoportok egyre kisebb számúak, az össznépességben az idős korcsoportok képviseltsége növekszik. Ennek következtében a kisebbségnél a halálozásszám jóval előbb megnövekedett, mint a többségi népnél, amelynek – a fejletlen, visszamaradott vidékeken – még mindig vannak demográfiai tartalékai.

A kép breugheli-apokaliptikus, az elmúlás képe.

A 3. táblázat a vajdasági magyarok halálozásának növekvő irányát érzékelteti. Megállapítható, hogy a halálozások az elmúlt 35 év alatt majdnem 1/5-ével megnövekedtek. 1956-ban 5195 ember halt meg, 1988-ban már 6193. Az adatok szerint 1984-ben haltak meg a legtöbben: 6563-an. Ugyanakkor a láncozott indexek mintha arra engednének következtetni, hogy

- 1) a halálozás ezen az állandó magas számon megállapodott;
- 2) évről évre enyhe esés is tapasztalható.

3. táblázat

Év	Halálozási szám			Indexek	
	Összesen	Férfi	Nő	Bázis 1956=100	Láncozott előző év=100
1	2	3	4	5	6
1956	5195	2562	2633	100,0	-
1957	4605	2288	2317	88,6	88,6
1958	4384	2140	2244	84,4	95,2
1959	4842	2385	2457	93,2	110,4
1960	4897	2453	2444	94,3	101,1
1961	4637	2307	2330	89,3	94,7
1962	5035	7476	2559	96,9	108,6
1963	4774	2414	2360	91,9	94,8
1964	4954	2460	2494	95,4	103,8
1965	4967	2515	2452	95,5	100,2
1966	5050	2550	2500	97,2	101,7
1967	5150	2600	2550	99,1	102,0
1968	5200	2650	2550	100,0	101,0
1969	5420	2750	2670	104,3	104,2
1970	5509	2840	2669	106,0	101,6
1971	5538	2862	2679	106,7	100,5

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

1972	5640	2918	2722	108,6	101,8
1973	5483	2843	2640	105,5	97,2
1974	5771	2901	2870	111,1	105,3
1975	5723	2906	2817	110,2	99,1
1976	5724	2977	2747	110,2	100,0
1977	5587	2799	2788	107,5	97,6
1978	6023	3067	2956	115,9	107,8
1979	6003	3137	2866	115,5	99,7
1980	6225	3189	3036	119,8	103,7
1981	6180	3145	3035	119,8	99,7
1982	6391	3239	3152	123,0	103,4
1983	6563	3329	3234	126,3	102,7
1984	6444	3319	3125	124,0	98,1
1985	5976	3009	2967	115,0	92,7
1986	6456	3229	3227	124,3	108,0
1987	6299	3167	3132	121,3	97,6
1988	6193	3084	31090	119,2	98,3
1989	...	...	...	...	...
Összesen 1956-1988	182 838	92 510	90 328	-	-
1956-1988	5540	2803	2737	-	-

Megjegyzés: Az aláhúzott adatok becültek.

Forrás : A Szövetségi Statisztikai Intézet Közleményei (SZS BILLENI „Demografiska statistika” azonos évre vonatkozó számai)

A halálózásra vonatkozó számok igazi értékét a legutóbbban a halálózásra vonatkozó ezrelék mutatja. A 4. táblázatról a halálózási ezrelék értékei olvashatók le a népszámlálás éveiben.

4. táblázat

Év	Halálózás	Népesség	Halálózás viszonyszáma (1000 főre)	Népességcsökkenés (előző= 100)	Halálózásnövekedés (előző=100)
1953	4750	435 217	10,9		
1961	4637	442 561	10,5	101,6	97,6
1971	5538	423 866	13,1	95,8	119,4
1981	6180	385 356	16,1	90,9	111,6

Megjegyzés: Az aláhúzott szám becült érték.

Ha ezeket a viszonzszámokat vizsgáljuk, sokkal rosszabb következtetésre jutunk, mint az előzőtáblázat alapján. Ugyanis ha például 1961-ben ezer főből évente tíz halt meg, úgy 1981-ben már tizenhat.

A halálózási számarány természetesen rosszabb a vajdasági magyaroknál, mint a többségi népek esetében.

Az 1953–1961 közötti időszakban a népesség száma enyhén növekedett, halálózási arányszáma csökkent, a születésszám pedig nagyot csökkent. Az 1961–1981 közötti időszakban a népesség száma körülbelül 13-14%-kal csökkent. Ebben a csökkenésben azonban az indexek értékeiből ítélve úgy tűnik, csak 35%-nyi szerep juthatott a halálózás növekedésének, a többi a születések csökkenésének. Vagyis csak négy %-nyi népességcsökkenést okoz a halálózások növekedése, a többi 8-8% a születések csökkenésének köszönhető.

A természetes szaporodás és a vándormozgalom mutatószámaiban szintetikusán látható bármely népesség demográfiai helyzete. Ma Európában vannak országok, amelyek közelednek a természetes csökkenés állapotához, vagy már el is érték azt. Azonban, ha az államszervezés érzékeli és felfogja ennek a veszélyét, akkor aktív népesedési politikai

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 4.sz.

intézkedésekkel igyekeznek pozitívan befolyásolni azt. Az állam ilyenkor valóban a társadalom önfennmaradásának az érdekében lép fel. Ekkor az állam és a társadalom érdekei azonosak.

A kisebbségek azonban nincsenek abban az állampolitikai helyzetben, hogy aktív népesedési politikát folytassanak. Az albán kisebbség száma sem azért növekszik, mert olyan állampolitikai helyzetben van, hogy aktív, tudatos népesedési politikát folytathat. Az állam szívesen látná az albánok számának a csökkenését, és tudatosan ezt elősegítő intézkedéseket fogantatosított a múltban, és fogantatosít a jelenben is. Ezek eddig eredménytelenek maradtak. A kisebbségek ugyanis még ott is, ahol a helyzetük a legideálisabban van megoldva, jobban ki vannak téve a természetes asszimilációnak, mint fordítva.

Az 5. táblázat egy ilyen népesedéspolitika eredményét, a vajdasági magyar kisebbségi népesség pusztulási folyamatát – a természetes szaporodás helyett a csökkenést – szemlélteti.

5. táblázat

Év	Született	Meghalt	Természetes szaporodás- csökkenés	A népesség elképzelt alakulása a természetes szaporodás alapján	A természetes szaporodás-csökkenés 1000 főre
1	2	3	4	5	6
1953	8500	4900	+3600	435 217	+8,3
1954	8250	5000	+3250	438 467	+7,4
1955	8000	5100	+2900	441 367	+6,6
1956	7500	5195	+2305	443 672	+5,2
1957	7325	4605	+2720	446 392	+6,1
1958	6444	4384	+2060	448 452	+4,6
1959	6305	4842	+1463	449 915	+3,2
1960	7091	4897	+2194	452 109	+4,8
1961	6778	4637	+2141	454 250	+4,7
1962	6370	5035	+1335	455 685	+2,9
1963	6210	4774	+1436	457 021	+3,1
1964	6160	4954	+1206	458 227	+2,6
1965	6000	4967	+1033	459 260	+2,3
1966	5900	5050	+850	460 110	+1,8
1967	5500	5150	+350	460 460	+0,7
1968	5400	5200	+200	460 660	+0,4
1969	5200	5420	-220	460 440	-0,5
1970	4915	5509	-594	459 846	-1,3
1971	5032	5538	-506	459 340	-1,1
1972	5201	5640	-439	458 901	-0,9
1973	5163	5483	-320	458 581	-0,7
1974	5042	5771	-729	457 852	-1,6
1975	5159	5723	-564	457 288	-1,2
1976	5312	5724	-412	456 876	-0,9
1977	5244	5587	-343	456 533	-0,8
1978	5135	6023	-888	455 645	-1,9
1979	4976	6003	-1027	454 618	-2,3
1980	4957	6225	-1268	453 350	-2,8
1981	4719	6180	-1461	451 889	-3,2
1982	46(9)	6391	-1782	450 107	-4,0
1983	4469	6563	-2094	448 013	-4,7
1984	4563	6444	-1881	446 132	-4,2
1985	4349	5976	-1627	444 505	-3,7
1986	4189	6456	-2267	442 238	-5,1
1987	4170	6299	-2129	440 109	-4,8
1988	4065	6193	-2128	437 981	-4,9
1989	3862	6100	-2238	435 743	-5,1
1953-1989	199 564	199 038	+526	+526	-

A vajdasági magyarságnak (feltételezve, hogy a magyar anyák gyerekei minden esetben magyarok) az ötvenes években volt a legnagyobb a természetes szaporodása. A természetes szaporodás egészen 1963-ig biztosította a népesség növekedését, tehát addig, amíg a természetes szaporodás ezreléke nem esett 3 alá – 1968-ig azonban teljesen megszűnt. Az 1970-es évektől pedig a vajdasági magyarság életében olyan váratlan események történtek, melyek teljesen megrendítették addigi demográfiai helyzetét. Ennek ellenére, ha az elmúlt 37 éves időszak alatt az asszimilációs tényezők és a külső vándormozgalom nem épült volna be szervesen ilyen mértékben a természetes népmozgalomba, akkor a vajdasági magyarság száma 1953–1989 között nem csökkent volna. Száma még mindig nagyobb lenne, mint 1953-ban. Ugyanis az ötvenes évek népszaporodása ellensúlyozta volna a hetvenes és nyolcvanas évek népességcsökkenését, a nagyarányú halálozás következtében csak ezután indult volna meg a népesség gyorsabb csökkenése. Azonban még ez a csökkenés sem lenne olyan drámai méretű, mint a mostani.

A fentiekben az asszimilációs és a diaszporálódó állapotban levő kisebbségi népesség és a többségi népesség helyzete közötti demográfiai különbségekre mutattam rá. A különböző feltételezések ugyanis éppen a többségi népesség demográfiai állapotának romlását tükrözik; ez a romlás azonban lassú, szinte észrevehetetlen. Ezt az állapotot vetítettem át a kisebbségi népességre. A többségi népesség demográfiai helyzete megfelelő népesedéspolitikai intézkedésekkel minden esetben befolyásolható, a kisebbségi népesség helyzete azonban még megfelelő népesedéspolitikai intézkedésekkel is csak nehezen.

A népesség demográfiai mérlege

Az 1948-1961 közötti időszak táblázatai bizonyítják, mennyire életképes volt a magyar nemzeti kisebbség. Sokan ismét ki merték nyilvánítani nemzetiségi hovatartozásukat. Láttuk azt is, hogy a természetes szaporodás nemcsak a népesség egyszerű újratermelődését biztosította, hanem a magyarság számának növekedését is. Ennek hatására 1948–1961 között a magyarság száma 428 750 főről 442 561 főre emelkedett.

A depopulációs folyamatok az 1961-1981-es időszakban következtek be, s ezután fokozódtak. A demográfiai mérleget továbbra is arra a feltevésre alapozzuk, hogy a magyar anya magyar gyereket szült. S engedjük meg, hogy az egész hipotetikus modell a valóságos adatok súlya alatt roppanjon össze és váljon láthatóvá, hogy mennyire használhatatlanok a kisebbségre vonatkozó statisztikák, így a demográfiai statisztika adatai is.

A következő áttekintés ezt a demográfiai mérleget mutatja be:

1) az 1961-1971-es időszakra	
A magyar népesség száma 1961-ben	442 561
A magyar népesség száma 1971-ben	423 866
Népességcsökkenés	18 695 (4,4%)
Ebben:	
A természetes szaporodás	+ 8 304
Az asszimilálódás és diaszporálódás tényezői következtében beálló csökkenés	-26 999
2) az 1971-1981-es időszakra	
A magyar népesség száma 1971-ben	423 866
A magyar népesség száma 1981-ben	385 356
Népességcsökkenés	38 510 (9,9%)
Ebben:	
A természetes szaporodás-csökkenés következtében	-6 496
Az asszimilálódás és diaszporálódás tényezői következtében beálló csökkenés	-32 014

A puszta adatokból a népességfogyatkozás nagyméretű freskója világlik ki.

Az 1961-es és az 1971-es népszámlálások közötti különbség tehát azt mutatja, hogy a magyarság száma 18 695 fővel csökkent. A demográfiai statisztikából viszont tudjuk, hogy ebben az időszakban a magyarságnak még +8304 főt kitevő természetes szaporodása volt. Ez pedig azt jelenti, hogy a magyarság száma ebben az időszakban már nem 18 695 fővel, hanem 26 999 fővel csökkent. Az asszimiláció és a külső vándorlás következtében elvesztette természetes szaporodását és a népességének egy részét. Ebben az időszakban ugyanis a fiatal korosztályú magyar népesség óriási tömege külföldre távozott. Ez a tömeg azonban sokkal nagyobb, mint amekkorát az 1971-es népszámlálás kimutat (16 627 fő).

Vagy valami mástörtént? Ha feltételezzük azt, hogy a természetes szaporodásnak akár a fele vagy harmada a vegyes házasságok révén közvetlenül a többségi etnikumokba asszimilálódott, még abban az esetben is a magyarság számának a külföldre távozás következtében csak 22 000-23 000 fővel kellett volna csökkennie. Ha viszont pontosnak fogadjuk el a népszámlálás külföldre távozásra vonatkozó adatait, úgy azt a feltételezést kell elfogadhatónak tartani, hogy a 10 év alatt a vegyes házasságok révén minden megszült gyerek s még ennél is több, legalább 10 000 fő a többségi etnikumba asszimilálódott.

Az utóbbi feltevést könnyű elvetni, mert ez lehetetlen. El kell tehát fogadni, hogy jóval többen távoztak külföldre, mint ahány főt a statisztika kimutat.

Az 1971-1981 közötti időszak már teljes egészében magán viseli annak a következményét, hogy az 1961-1971 közötti időszakban a fiatal nemzedék jelentős része külföldre távozott. A diaszporálódás mellett itt már a természetes szaporodás hiányának következményét – a nagyméretű népességcsökkenést is megállapíthatjuk. A magyarságszámának csökkenését a természetér csökkenés 6496 fővel, az asszimiláció és újabb külföldre távozások pedig 32 014 fővel befolyásolták. A belső vándormozgalom a vajdasági magyarság életében nem jelentős tényező, mert az adatok szerint ahányan az ország többi részére távoztak, annyian vissza is térnek.

A demográfiai mérleg hiányosságai

1. Az előzőekben többször is említettük, hogy az 1971-es és 1981-es népszámláláskor a vajdasági magyarság számába beszámították a külföldre távozókat, a külföldi munkavállalókat és családtagjaikat is. Ha ezt figyelembe vesszük, akkor a Vajdaságban kevesebb magyar élt, mint ahogyan azt a népszámlálás kimutatta:

Összesen		Ebből	
Népszámlálás éve	Népszámlálás szerint	Külföldön élt	Valójában a Vajdaságban élt
1961	442 561	...	442 561
1971	423 866	16 627	407 239
1981	385 356	13 702	371 654

Ismeretes, hogy 1961-ig még csak elhanyagolhatóan kevesen vállalhattak külföldön munkát, az eltávozottak az úgynevezett disszidensek kategóriájába kerültek. Tehát elfogadhatjuk, hogy 1961-ben nem nagy különbség volt az összes és a Vajdaságban élő magyarság között. Ezt figyelembe véve még megdöbbentőbb a Vajdaságban élő magyarság számának a csökkenése. Hiszen 1961-1981 között az itt és idehaza élő népesség száma 16%-kal csökkent! A politikusok állítását pedig; hogy a külföldön dolgozók túlnyomó többségükben visszatérnek, figyelmen kívül kell hagynunk – hovatovább a külföldre távozottak legnagyobb része sohasem fog visszatérni.

A szociális folyamatok ugyanis – különösképpen a nagy migrációs folyamatok – irreverzibilisek. Ezt tapasztaljuk a görög-római kolonizációk vagy Amerika felfedezése óta. Természetesen olyan is lesz, aki visszatér, hazajön, de a legtöbben csak látogatóba járnak

haza. Sokan majd hazajönnek meghalni...

Az adatok szerint 1961–1971 között az idehaza maradt magyarság száma 8,5%-kal csökkent, de ebből a csökkenésből csak 4,5% jut közvetlenül a külföldre távozásra, a többi az egyéb asszimilációs tényezőre. Viszont 1971–1981 között az idehaza lévő magyarság száma 9,5%-kal csökkent, de ebben a csökkenésben a külföldre távozottak jelentősége (százalékban kifejezve) már csak a harmadára, 3,4%-ra tehető. Ez azt jelenti, hogy a csökkenésben más tényezők: a népességcsökkenés amelyet a külföldre távozás előidézett – és más asszimilációs tényezők nagyobb jelentőséget kaptak.

1961–1981 között a vajdasági magyarság itthon tartózkodó része 16%-kal csökkent: Ebben a csökkenésben a külföldre távozottak hatása csak 4%, a többi tényezővel összefonódva a következményei azonban annál nagyobbak.

2. Az előzőekben abból a feltételezésből indultunk ki, hogy a születéseknél a magukat magyarnak valló anyáktól magyar gyerekek születtek. Ezzel együtt azt is megállapítottuk, hogy ez lehetetlenség, hiszen ezeknek egy része vegyes házasságban él.

A következő táblázat azt mutatja, hogy a vajdasági magyarok – nők és férfiak – egymás között hány házasságot kötöttek:

Év	A magyarok házasságai összesen	Ebből magyar magyarral	%	Év	A magyarok házasságai összesen	Ebből magyar magyarral.	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1956	4088	3361	82,2	1973	3650	2664	73,0
1957	3781	3176	84,0	1974	3684	2710	73,6
1958	3986	3332	83,6	1975	3477	2589	74,5
1959	3876	3222	83,1	1976	3383	2469	73,0
1960	4104	3419	83,3	1977	3443	2517	73,1
1961	4225	3575	84,6	1978	3319	2406	72,6
1962	3911	3272	83,7	1979	3186	2257	70,8
1963	3730	3140	84,1	1980	3050	2206	72,3
1964	3903	3200	82,0	1981	2908	2110	72,5
1965	4028	3247	80,6	1982	2986	2155	72,2
1966	-	-	-	1983	2958	2160	73,0
1967	-	-	-	1984	2941	2131	72,5
1968	-	-	-	1985	2753	2081	75,6
1969	-	-	-	1986	2668	1945	72,9
1970	3941	3009	75,3	1987	2668	1980	74,2
1971	3807	2904	76,3	1988	2577	1899	73,6
1972	3909	2893	74,0	összesen	100 940	78 029	77,3

Forrás: A Szövetségi Statisztikai Intézet közleményei (BILTENI Saveznog zavoda za statistiku „Demografska statistika”)

Az, ami az adatokból szemetűnő, a következő: 1956–1988 között a házasságok száma 4088-ról 2577-re, vagyis 37%-kal esett. Ennél is nagyobb százalékkal -3361-ről 1899-re, vagyis 43,5%-kal – esett vissza a magyarok egymás közötti házassága.

Ezek a döbbenetes adatok az asszimilációs folyamat számos összefüggésére rávilágítanak.

Megállapítható, hogy 1972-ig az összes megkötött házasságok száma nem nagyon csökkent. 1972-ben viszont bekövetkezett a jugoszláv társadalom első nagy válsága. A házasulandó és munkaképes korosztályok munkavállalóként külföldre kényszerültek. Ennek következtében már 1975-től jóval kisebb az összes megkötött házasságok száma. A magyarok egymással kötött házasságainak számában is a nagyobb méretű változás ekkor következik be. A vegyes házasságok száma 18%-ról 27%-ra emelkedik 1956-hoz viszonyítva, a „tisztá” magyar házasságoké tehát 73%-ra esik. Szociológiai vizsgálat nélkül (s ilyen nincs) nem tudunk semmi közelebbit a gyermekek nemzetiségéről. Ki meri azt állítani, hogy ennyi

vegyes házasságban a gyerekek mindjugoszlávok vagy mind magyarok? Senki. A családokra vonatkozó statisztikákból is csak közvetve következtethetünk.

Ha ugyanis minden vegyes házasságban született gyerek nemzetisége a későbbiekben jugoszláv lenne, így a születésszáma vonatkozó adatok igen pontatlanok. A magyar anyáktól született gyerekek számát legalább 15-20%-kal csökkenteni kellene – de lehet, hogy többel is. De ki tudna arra válaszolni, hogy helyes lenne-e ez?

A magyar tannyelvű oktatásban az iskolai statisztika alig néhány, magát jugoszlávnak valló gyereket mutat ki. Ebből arra lehet következtetni, hogy a vegyes házasságokban született gyerekek valóban asszimilációs helyzetbe kerültek. De vajon miért ilyen nagy a vegyes házasságok száma? A politikai propaganda azt szeretné elhíttetni, hogy ennek csupán egy oka van: a vonzalom.

Feltételezhető, hogy csökkentek a nemzeti előítéletek, bár szociológiai érvényességük vizsgálata nem történt meg.

A vegyes házasságok száma azonban más okokból is növekedett.

1. A társadalom urbanizálódásával összhangban óriási tömegek kerültek be a falvakból a városokba. Totalitárius társadalmunk a különbségre való jogot nem ismeri el, s ebből következően nem ismeri el az önszerveződést és az önszerveződés elemi formáit sem. A nemzetiségi fiataloknak nincs lehetőségük a városokban egymással találkozni, megismerkedni és kulturált módon szórakozni. A városi életmód hosszú kommunikációs vonalakat teremt közöttük, ezeket egyedül az önszerveződés lehetőségei tudnák lerövidíteni. Mivelhogy a múltban ilyen lehetőségek nem voltak, a mi társadalmunkban kikerülhetetlenül, összehasonlíthatatlanul gyorsabb asszimilációs folyamatok kaptak teret, mint például Amerikában vagy a többi polgári demokratikus országban.

2. A kisebbségi, szerémségi, dél-bánáti szórványok, peremvidékek különösen ki vannak téve az asszimilációnak. Itt a leghosszabbak a kisebbségen belül a társadalmi kapcsolatok megvalósíthatóságának a kommunikációs vonalai. Ennek egyik megnyilvánulási formája, hogy a szórványokban a vegyes házasságok száma ugrásszerűen a többszörösére növekszik.

3. S végül, de nem utolsó sorban a kiköltözések és külföldi munkavállalások a lehető legnagyobb mértékben megnehezítik a kisebbségen belüli kapcsolatok létrejöttét. S így a kisebbségen belüli kommunikációs vonalak még hosszabbak lesznek, mint az előzőleg leírt helyzetekben. A külföldre távozó házaspárok rendszerint felszívódnak az új asszimilációs közegben. A gyerekek idegen nyelvű iskolákba járnak. Ha' esetleg a szülők vissza is térnének, ezt gyerekeik végett, akik már az új társadalmi közegbe illeszkedtek be, kétszer meggondolják. A gyerekek pedig új hazájukból már nem vágyódnak el.

A külföldre távozó magányos fiatal emberek helyzete még nehezebb. Ebben a nehéz helyzetben bárminemű „földi” közelebb van a befogadó országban kezdetben kialakítható kapcsolatokban. Külföldön jólesik minden, ami még a hazánkhoz köt. A külföldre szakadt magyar kisebbségiek is kötnek tiszta magyar házasságokat, de az ilyen kapcsolatok a lehető legnagyobb áldozatvállalással járnak. Ezért köztük is igen gyakoriak a vegyes házasságok.

A vegyes házasságokban született és magukat jugoszlávnak valló gyerekek pontos számát nem tudjuk, és soha nem is tudhatjuk meg. Egy azonban bizonyos: amilyen mértékben növekszik a vegyes házasságok száma, olyan mértékben növekszik a többségi etnikum asszimilációs nyeresége. A vegyes házasságokban a kisebbségi hovatartozás hatása szintén dominánssá válhat, ez azonban ez ideig inkább csak értelmiségi családoknál tapasztalható. Az önszerveződés lehetőségei az asszimiláció lassulását éppen úgy befolyásolhatják, mint a kisebbségbe történő visszaasszimilálódást.

Összegezve megállapítható: már most olyan nagyszámú magyar kisebbségi van asszimilációs állapotban (házastársak a vegyes házasságban és gyerekeik), hogy a közeljövőben tovább fog csökkenni a kisebbség száma. Ezen a helyzeten csak nagyon lassan változtathat egy új, szabadabb nemzetiségi politika.

A gyorsuló asszimiláció tényezője: a nemzetiségi hovatartozás és az anyanyelv távolodása egymástól

A totalitárius államformákban, így az egypárturalmi államban és az állampárti rendszerben is főképpen az érdekli az államalkotó népet, hogy hány ember vallja még magát kisebbséginek, hogy mennyire homogenizált a társadalom.

Kisebbségi szempontból sem elhanyagolható az, hogy hányan tartják magukat nemzetiséginek. Sokan vannak ugyanis olyanok, akik csak érzelmileg, hagyományaikban, szokásaikban, dalaikban, zeneismeretükben vagy már csak szelektáló – nemzetiségükre és anyanemzetükre vonatkozó, de azt feltétlenül előtérbe helyező – hírismeretükben és érdeklődésükben kötődnek saját nemzetiségükhöz, kisebbségükhöz. Egyre többen lesznek olyanok, akik már régen nem beszélnek szüleik nyelvét, mégis nagyon kötődhetnek etnikumukhoz. Ezt a tényt nem szabad elhanyagolni, erre régen felfigyeltek Amerikában. Ilyen értelemben például, aki nem beszél magyarul, még magyarnak vallhatja magát. Megfelelő körülmények között pedig, ha létezik önszerveződés és önmegbecsülés a kisebbségeknél, ezek az emberek is erősíthetik a kisebbségi közösséget. Ez idáig azonban ez másként volt. Aki egyszer lemondott anyanyelve használatáról, az az asszimiláció egyenes útjára lépett, ahol előbb-utóbb igyekezett megszabadulni kisebbségi kultúrájától, sajátosságaitól. A többség ezt várta el tőle. Egyre többen vannak olyanok, akik odahaza egymás között magyarul, de nyilvános helyen már szerbhórvátul beszélnek. Ők azok, akik a valós vagy az általuk valósnak vélt állapotnak megfelelően viselkednek.

A lelkületben még hosszú évtizedekig élő reflexiók, elhúzódó elvárások, félelmek és megfélemlítések közepette, amikor a totalitárius állam és államnemzet eddig kiépült érték- és erkölcsi rendszerét, viselkedésmintáit nem lesz könnyű felszámolni, az anyanyelvhez való ragaszkodásnak elsőrendű a jelentősége.

A maga módján a pártállam is felfogta ezt, amikor az 1961-es népszámláláskor a kérdőívben az anyanyelvre vonatkozó kérdést fel sem tette, 1971-ben pedig az összegyűjtött adatokat államtitókként kezelte, és feldolgozásukat megsemmisítette.

Az 1931-es népszámlálás adatai szerint a Vajdaságban 465 800-an beszéltek a magyar anyanyelvet. Ekkor a nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó kérdést nem tették fel, így ennek az adatnak különösen nagy jelentősége van, hiszen arról vall, hogy a kisebbségben nagyobb kohéziós erő volt.

Az 1953-as népszámláláskor, amikor 435 217 magyart írtak össze nemzetiségi hovatartozása szerint, 437 000-en tartották a magyart anyanyelvüknek. Az új rendszer sokat ígért a nemzetiségeknek-kisebbségeknek: sorban nyíltak meg a kisebbségi iskolák és a kulturális intézmények. 1961-re és 1971-re vonatkozóan - mint ahogy említettem - nincs adat. A politikai irányváltoztatás megkezdődött, az eredmény – amely már az 1981-es népszámlálás adataiban visszatükröződik – lesújtó. Ezek szerint a 385 356 vajdasági magyarból már csak 350 403 tartotta a magyar nyelvet anyanyelvének. 33 625 a szerbhórvátot, 12 a macedónt, 27 a szlovént, 215 a németet, 58 a cigányt, 249 a ruszint, 187 pedig a szlovákot tartotta anyanyelvének.

Igaz, 369 965-en tartották a magyart anyanyelvüknek. Ebből 350 403 fő a nemzeti hovatartozását is magyarként jelölte meg. A többiek más nemzetiségűek: crnagoraiak (105), hórvátok (2635), macedónok (35), muzulmánok (23), szlovének (118), szerbek (1073), bolgárok (362), németek (447), zsidók (105), cigányok (420), románok (70), oroszok (42), ruszinok (104), szlovákok (624), jugoszlávok (12 272) stb. – összesen 19 562-en. Ne felejtjük el: a 385 356 magát magyarnak vallott és a 369 965 magyar anyanyelvű számába a külföldön tartózkodók is beleszámítanak. Tehát azok száma is kisebb, akik magyarnak tartják magukat, azoké is, akiknek az anyanyelvük is magyar (350 403). Az adatokból az is kiviláglik, hogy a szerbhórvátot jóval több magyar tartja anyanyelvének, mint más nemzetiségű a magyart. Ez

azt jelenti, hogy az asszimiláció különböző jelenségei már széles ösvényt vágtak maguknak. Mindezekhez még az is társul, hogy sem azok a magyarok, akiknek az anyanyelve szerbhorvát, sem azok, akiknek a nemzetiségi hovatartozása nem, de az anyanyelvük magyar, nem szorgalmazza a magyar anyanyelvet mint tannyelvet az iskolában. Ez a következő adatokból is látható.

1981-ben 37 352 tanköteles gyerek volt azokban a háztartásokban, ahol (369 965) a magyar nyelvet beszélték. Ha ezt összevetjük az 1981/82-es iskolaévre az általános iskolákra vonatkozó statisztikákkal, akkor azt látjuk, hogy a magyar tannyelvű iskolákba 28 052 gyerek járt, s ebből 26 986-ot – valószínűleg magyar nemzetiségű szülők (a szülők kötelesek megnevezni a gyerek nemzetiségét) – mint magyar nemzetiségű gyereket írtak be. Ebben a tanévben – valószínűleg vegyes házasságban élő szülők – csak 1 csnagorai, 102 horvát, 121 szerb, 176 albán, 19 szlovák, 336 cigány, 193 jugoszláv nemzetiségű gyereket írtak be a magyar tannyelvű általános iskolákba. Ezek a számok elenyészőek a nem magyar nemzetiségű magyar anyanyelvűek, illetve a magyar nemzetiségű nem magyar anyanyelvűek gyerekei számához képest (4500-5000 gyerek). Annál nagyobb volt a magyar nemzetiségű általános iskolás gyerekek száma a szerbhorvát tagozatokon. Az 1981/82 tanévben a 34 007 magyar nemzetiségű gyerekből 6992 gyerek – 20,5%-uk – szerbhorvát tagozatra járt. Olyan asszimilációs tényező ez, amely már ugyanazon a nemzedéken érezteti a hatását, a következő nemzedékről nem is beszélve. Olyan tényező, amely megvonja az anyanyelv ismeretét és szeretetét, hiszen aki nem ismeri, az nem is szereti. Gyerekeit sem tanítja rá szívesen: arra tanítja őket, amit jobban ismer.

A szerbhorvát tagozatokon tanuló magyar diákok százaléka az általános iskolákban 20%. Ez minden bizonnyal varázsszám, mert évtizedek óta lényegében változatlan.

A nemzetiségi iskoláztatás mint asszimilációs tényező

Ez a téma önmagában is köteteket megtöltő feldolgozást igényel. Itt a nemzetiségi iskoláztatásnak nem is a tartalmi részét, ahol a legjelentősebb asszimilációs és az asszimilációt előkészítő folyamatok végbemennek, hanem csak a formai részét érintjük.

Említettük, hogy a magyar nemzetiségű általános iskolásoknak 20%-a már évtizedek óta szerbhorvát tagozatra jár. Miért? Sznobizmusból? – Minden bizonnyal ennek is nagy szerepe van. Vagy talán azért, mert az oktatás minősége jobb szerbhorvát tannyelven? Lehetséges. Ennek ellenére más okok is közrejátszanak.

1. Mindenekelőtt az, hogy a magyar kisebbség diaszpóráiban, szórványaiban sohasem volt megszervezve az általános iskoláztatás; ahol megszervezték, ott rosszul működött, úgyhogy gyorsan meg is szűnt.

2. A másik okot abban kell keresni, hogy a születési ezrelék csökkenésével állandóan csökken azoknak a településeknek is a száma, ahol még meg lehet szervezni az osztatlan s később az osztott tagozatokat.

Ha egy helységben, amely tiszta magyar lakosságú és 1000 főt számlál, a születési ezrelék 11-12-t tesz ki (ennyi gyerek születik évente), úgy a település még ebben az esetben is vállalhatja azt, hogy biztosítja az osztott tagozatot számukra; sőt még kisebb számú gyerek esetében is. További csökkenés esetében is általában lehetősége van az osztatlan tagozatnak. Ha azonban a helység csak 500 magyar lakost számlál, akkor az alacsony születési ezrelék mellett már az osztott tagozatok létrehozása is problémát jelent vagy éppenséggel lehetetlen. Esetleg két szomszédos helység létrehozhat osztatlan vagy osztott tagozatot. Azonban bármennyire is könnyen megegyezik esetleg ebben a két helység, a pénzalap beleegyezését ehhez már nagyon nehéz megkapni.

Akkor pedig, ha 3-4 szomszédos helységnek csak 250 magyar nemzetiségű lakosa van, már nagyon sok jó szándék szükséges ahhoz, hogy anyanyelvű oktatásukat megszervezzék, s

ezért ezekben a helységekben nincs magyar nyelvű oktatás.

Vegyes nemzetiségű helységekben nemcsak a születési ezrelék csökkenése jelent nagy veszélyt előbb az osztott, később az osztatlan kisebbségi tagozat megszervezésében, hanem az a tény is, hogy a még elfogadható 13-14 ezreléket is lecsökkentheti a szerbhorvát tagozat vonzereje. Hiszen ha csupán egy-két kisebbségi tanuló akar oda beiratkozni, akkor már lehetetlenné válhat a nemzetiségi tagozat beindítása.

Röviden: minél kisebb a születési ezrelék, annál nehezebb a kis településeken a kisebbségi tagozatok megszervezése, és a települések nemzetiségi lakosai számára szükséges számának alsó határa állandóan emelkedik.

Most azt tapasztaljuk, hogy már az 1000 magyar lakost számláló helységekben is megszűnnek az osztott magyar tannyelvű tagozatok, de osztatlanok sem létesülnek. Az 500 magyar lakost számláló helységekben pedig, ha voltak is, megszűnnek az osztatlan tagozatok.

3. Középiskolai szinten, a magyar tannyelven való tanulás lehetőségei tovább romlanak. Az 1988/89-es tanévben a magyar középiskolásoknak (10 309) még nagyobb része (3474) szerbhorvát tagozatokon tanult. Amíg az általános iskolában a magyar tanulók 20 %-a, addig a középiskolásoknak már több mint egyharmada szerbhorvát tagozatokra járt.

Mindehhez hozzájárul az is, hogy a Vajdaságban nagyon fejletlen a diákotthon-hálózat. Nem tudni, miért nem akarták fejleszteni. Pedig a nemzetiségi anyanyelvű és tannyelvű középfokú oktatás fejlesztésének egyetlen lehetséges módja a diákotthon-hálózat bővítése lenne.

A középfokú oktatás zezugai, ingoványai azonban annyira áttekinthetetlenek, feltáratlanok; hogy külön kutatást igényelnek. Jelenleg csupán arra akartunk rámutatni, hogy a magyarság számára esetleges további csökkenésére a rosszul vagy szándékosan rosszul megszervezett kisebbségi iskoláztatás hatása – mint asszimilációs tényező – már a következő években megmutatkozik.

A rosszul megszervezett és korszerűtlen kisebbségi tanügy mindenképpen az erőszakos asszimiláció egyik tényezője. Úgyszintén az állandó pénzügyi bizonytalanságban tartott művelődési intézmények és fejlődésük visszatartása is az erőszakos asszimiláció „kincstárából” való. Közismert, hogy egészen napjainkig nevelésesen kevés, elégtelen és teljesen bizonytalan pénzeszközökkel támogatták a kisebbségi művelődési létesítményeket. Ugyanakkor megtiltották és nacionalista bélyegzővel illették az önszerveződés elemi formáit, így az önszerveződést és az önpénzelést is.

Az asszimilálódó magyar családtípus

A megkésvé megjelölt népszámlálási adatok elég jól megvilágítják a kialakulóban lévő új családtípust. Ha az eddig felvázolt dinamikus folyamatokból levont következtetések esetleg valakiben kételyt ébresztenek, úgy a következő adatok ezeket a kételyeket eloszlatják.

1. Vajdaságban 1981-ben 183 309 gyermektelen házasság volt; pontosabban ennyi nő élt gyermektelen házasságban. A magyar nemzetiségű nők aránya ebben a családtípusban különösen nagy volt: 44 635 (24,3 %). Jóval nagyobb, mint a magyar népesség aránya az össznépességben (18,9 %). Az adat további népességsökkenés jeleit vetíti előre.

A 44 635 gyermektelen férjezett nő vagy feleség közül csak 39 107 élt házasságban magyar férjjel (87,6 %), a többi más nemzetiségű férjjel, elsősorban szerbvel, horvátal, jugoszlávval stb. élt házasságban. A teljes, gyermeces családok száma 361 300 volt. Ezekben a magyar nemzetiségű anyák száma 65 968 volt (18,2%). A teljes, gyermeces családokban a 65 968 magyar nemzetiségű anyának-feleségnek csak 54 158 esetben volt a férje is magyar (82,1%). A többi esetekben a férj más nemzetiségű; elsősorban szerb (6331), horvát (2340), jugoszláv (986) stb. vall. Ez az adat is egyértelműen az erősödő asszimiláció méreteire utal.

2. Az adatok szerint az 54158 gyermeces magyar feleségnek magyar férjjel kötött

házasságában 53 380 esetben a gyerekek is magyarok voltak (98,5%). Még a tiszta magyar családokban is vannak olyan esetek, amikor a szülők – számításból, sznobizmusból; félelemből, ez esetben teljesen mindegy – a gyerekeknek más nemzetiséget adnak.

3. A vegyes házasságokban 8349 esetben az apa és a gyerekek magyar nemzetisége megegyezett (ami még nem jelenti azt, hogy a gyerekek anyanyelve is magyar volt). Mindenesetre ez az adat arra utal, hogy a vegyes házasságokban, ha a gyerekek apja magyar, a patriarkális viselkedési modell érvényesül. Azonban ne feledjük, hogy ugyanez az elv érvényesül akkor is, ha a gyerekek apja nem magyar. A vegyes nemzetiségű családban ugyanis csak 845 esetben egyezett meg a gyerekek és anyjuk magyar nemzetisége. Ha összehasonlítjuk ezt azzal az adattal, amely szerint 11 810 magyar nemzetiségű nő (anya) élt vegyes nemzetiségű gyerekes családban, úgy azt látjuk, hogy a magyar nemzetiségű anyák egészen gyengén kötődnek nemzetiségükhöz. Számukra minden bizonnyal jelentős tekintélygyarapodást jelentett a vegyes házasság, s úgy ítélik meg, hogy ha a gyerekeik elfogadják az apa (a férj) nemzetiségét, úgy a társadalomban jobban tudnak érvényesülni, felemelkedni. Vannak olyan esetek is, amikor a vegyes házasságban a gyerekek közül az egyik magyar, a másik nem. 231 eset volt, amikor a gyerekek közül az egyik a magyar nemzetiségű anyja vagy apja nemzetiségéhez igazodott. Elgondolkodtató és megfelelő következtetések levonását igényli az a családtípus, amelyben egy vagy több gyerek jugoszlávnak vallotta magát – 2455 ilyen eset volt –, holott az egyik szülő magyar volt. Vannak felbomlott, nem teljes családok is, amelyeknél szintén érdemes megvizsgálni a gyerekek és a velük maradt egyik szülő nemzetiségi kapcsolatát, kötődését. Azokban a felbomlott családokban, ahol a gyerekek a magyarnemzetiségű anyjukkal maradtak (9023 ilyen család volt), a gyerekek 7688 esetben is magyarok voltak, 75 esetben az egyik magyar volt; 768 gyerek különböző, de nem magyar és nem jugoszláv nemzetiségű volt, 492 pedig jugoszlávnak tartotta magát. Nyilvánvaló, hogy a felbomlott családoknál a más nemzetiségű apától született gyerekek leggyakrabban továbbra is megőrzik apjuk nemzetiségét, s csak ritkán módosítanak a család előző elhatározásán. Az anya továbbra is úgy véli, hogy az apa, és nem az ő nemzetisége az, ami a gyerekeknek a társadalmi felemelkedést biztosítja.

Ha a felbomlott családban a gyerekek a magyar nemzetiségű apjuknál maradtak – csak 1753 ilyen eset volt –, úgy a gyerekek is leggyakrabban, 1636 esetben az apjuk nemzetiségéhez kötődnek, és csak 54 esetben lesznek jugoszlávok.

Összegezve: a különböző családtípusok azt mutatják, hogy alig van olyan vajdasági magyar család, amelyiknek ne lenne más nemzetiségű tagja. Ha ez így van, érthetlenné válik az az évtizedekre visszahúzódó, erősen kifejezett politikai bizalmatlanság és állami erőszakoskodás a vajdasági magyarsággal szemben, amelyben még most is része van.

A vajdasági magyarság számának további alakulása

A vajdasági magyarság a népességcsökkenés állapotában van. Ennek az állapotnak a méreteit érzékeljük, a folyamat irányát látjuk. Azonban sem az állapot pontos méreteit, sem a folyamat pontos ütemét nem tudjuk meghatározni. A kisebbségekről ugyanis kevés támpontot nyújtó pontos adatot vezetnek. Még a magyarság pontos számának megállapítását illetően is gyanakvóak vagyunk.

Tudjuk azt, hogy mennyi magyar halt meg. A magyarság születésszámáról azonban nincs pontos adat. Az az adat, hogy hány magyar nemzetiségű nő szült gyereket, teljesen használhatatlan, és a mi vidékeinken semmit nem jelent. Márpedig a demográfiai statisztika csak ilyen adatot nyújt. Így tehát teljesen ismeretlen, csupán feltételezés minden, a természetes szaporodásra vonatkozó számítás. Még komolyabb jelentőségűek a következő megjegyzések: ha a születések és a természetes szaporodás száma csupán azért csökkenne, amiért a többségi népességnél (kezdetben az életszínvonal-javulás, a továbbiakban a

gazdasági és társadalmi válság és erózió következtében), úgy a dolog viszonylag egyszerű lenne. Az adatokat ez esetben elfogadhatnánk pontosnak, és bevinnék a képletbe. A kisebbségek esetében azonban nem csak ezek a tényezők hatnak. '

1. Elsősorban hat az asszimiláció. A születéseknél együtt jelentkeznek a magyar és nem magyar gyerekek. Ki merné őket nemzetiségük szerint szétválasztani?

2. Másodsorban hat a diaszporálódás, a külső vándorlás. Mint már említettük, amíg a belső vándormozgalom alig hat a vajdasági magyarság demográfiai helyzetére, addig a külföldre távozásnak igen nagy szerepe van. Ez a folyamat - méreteiben és változó irányaiban - jóformán teljesen ismeretlen. A hetvenes évek elejétől – a család többi tagjaival, de nélkülük is – nagyon sokan mentek külföldi munkára. Most is mennek, de már kevesebben. Ehelyett megerősödött az állampolgárságról való lemondás és az országból való kiköltözés. A kivándorlásra, így a magyarság kivándorlására vonatkozó adatok is államtitkok. Prognózisunkban a magyarok melyik számához igazodjunk:

- ahhoz, amelyikbe beszámítják a külföldön élőket is?
- ahhoz, amelyikbe nem számítják bele a külföldön élőket?
- ahhoz, amelyikben az anyanyelv a döntő kritérium?
- ahhoz, akik magyarnak vallják magukat, és magyar az anyanyelvük is?
- ahhoz, amely a Jugoszláviában, a Vajdaságban élő, magukat magyarnak valló magyar anyanyelvűeket összesíti?

A kérdésre nem elég csupán módszertani feleletet adni. Ha pontatlan fogalmakhoz igazodó adatokat viszünk a képletbe csak azért, hogy egy prognózist felmutassunk, azzal még nem leszünk tudományosabbak.

A ma már szemmel látható népességcsökkenésre tehát nemcsak az előző időszakokban jelentkező életszínvonal-javulás és – válság hatott. Ez a válság a régebben jelentkező asszimiláció együttes következménye, s az asszimiláció mostani mérete a következő években jelentkező növekvő népességcsökkenési arányba is beépül. A népességcsökkenés és az asszimiláció egymást erősítik.

Az utolsó évek azt mutatják, hogy a vajdasági magyarság száma a „leglazább” mércék szerint is évi 0,57%-kal csökken. A magyarság száma 1981-ben 385 356 fő volt, s most évente 2000-2200-zal csökken.

Mindennemű népességcsökkenés a nagy távlatban a népesség teljes kipusztulásával fenyeget. Így van ez ebben az esetben is? A demográfusok arra figyelmeztetnek, hogy a legfejlettebb országok népességcsökkenése nem válik állandó: folyamattá, hanem egy „átmeneti időszak” („transitio”) fog bekövetkezni, amelynek végén a népesség száma – a gazdasági fejlettségnek megfelelő szinten – az „optimumon” megállapodik. Vajon ez az elmélet érvényes-e a kisebbségekre is? Milyen szinten állapodhat meg a kisebbségek száma? Mi az optimum a kisebbségek számának megállapodásakor? Lehet-e ilyen szint és ilyen optimum?

A legóvatosabb becslések is arra utalnak, hogy már a következő években a magyar népesség száma évi egy százalékkal is csökkenhet. Mikor lassulhat ismét ez a csökkenés, vagy mikor szűnhet meg teljesen? Erre a kérdésre a feleletet nem a demográfiától, hanem a kisebbségi politikától kell várni.

A kisebbségek helyzetén nem javíthat semmilyen, sem a többségi, sem a kisebbségi népesség nacionalizmusa, a más népek iránti gyűlölet, gyanakvó magatartás, megkülönböztető hozzáállás, elzárkózás stb. A kisebbségek helyzetén nem javíthat a rájuk kényszerített vagy az önként vállalt szegregáció. A kisebbségek helyzetén egyedül az anyaországuk és hazájuk közötti bizalom erősödése, a bizalomerősítő intézkedések rendszerének kiépülése és a gyakorlatban történő alkalmazása segíthet. Ebben a keretben a kisebbségeknek minél több szabadságra és demokráciára van szükségük, enélkül elképzelhetetlen a kisebbségek önszervező tevékenységének a kibontakozása. Ha ugyanis a

kisebbségeknek nincs társadalmi lehetőségük önszervező erejük kimunkálásához, akkor nem lehet tekintélyük, méltóságuk a többségi népek és önmaguk előtt.

A többségi népektől kijáró megbecsülés és a kisebbségben ezzel együtt jelentkező önbizalom demográfiai tényező is, hiszen az asszimilációt természetes medrében tartja, és a külső vándorlás okait is megszünteti.

KÁROLY MIRNICS

THE EFFECT OF ASSIMILATION ON NATURAL POPULATION CHANGES

Relying on the analysis of the official vital statistics of Hungarians living in the Serbian Republic (Voivodship), the author attempts to demonstrate the effect of assimilation on natural population changes. Based on figures for the birth rate and mortality, he establishes that the conduct of demographic policy cannot be judged as favorable for the national minorities. Analyzing the various statistical correlations, the author points out the acceleration of assimilation among Hungarians living in Serbia for which the growing distance between nationality and the mother tongue is seen as the most responsible factor. Accordingly, he pays special attention to the problem of instruction in the vernacular language, as well as to those psychological factors which may keep assimilation in its natural channel.